

Zabudnutí susedia XI. O troch štiavnických rabínoch.

Z mladíckych rokov (50.-70. roky minulého storočia) si pamätám návštevy budapeštianskych a pražských synagóg.

Najmä v budapeštianskych bol na pietkovej bohoslužbe vždy prítomný rabín. Ako by aj nie, keď tam bola aj ješiva a slávna rabínska škola. Tak som sa postupne začal zaujímať, či tomu bolo tak aj v štiavnickej synagóge. V dobe, keď slúžila svojmu poslaniu (1893 – 1949). Kto boli rabíni, ktorí v štiavnickej synagóge slúžili bohoslužby či všestranne dohliadali na duchovný život členov tamojšej náboženskej obce? Pustil som sa do pátrania. Na prekvapenie či sklamanie, takmer žiadne výsledky som v štiavnických prameňoch nenašiel. Tak vznikla aj otázka, ako mohol duchovný život miestnej ŽNO fungovať, ak nebodaj rabína ani nemala.

Dalo by sa predpokladať, že po celú spomenutú dobu viedli bohoslužby v banskoštiavnickej synagóge miestni duchovní, absolventi rabínskych škôl – rabíni. Nebolo tomu tak, náboženské otázky tunajších veriacich mali na starosti poväčšine rabíni z iných miest. Robert J. Büchler (Encyklopédia židovských náboženských obcí, 1. diel, A-L, s. 24-25. SNM Bratislava, 2008) uvádza, že prvým duchovným v štiavnickej synagóge bol Bernát Ernest Friedmann. V dobe jeho pôsobenia, v 80. rokoch 19. storočia, bolo mesto sídlom obvodného rabínátu pre židovských veriacich z Banskej Štiavnice aj okolitých obcí. ŽNO okrem rabína zamestnávala aj učiteľa náboženstva. Bernát Friedmann vyučoval židovských študentov banskoštiavnického ev. lýcea náboženstvo. Pred ním Samuel Kövesdi a ešte skôr Emanuel Hönig. Či boli aj spomenutí Friedmannovi predchodcovia rabínmi, nevieme.

Po vzniku 1. ČSR Štiavnica vlastný rabinát nemala, bola podriadená rabinátu v Banskej Bystrici. Funkciu rabína pre banskoštiavnický obvod pravdepodobne vykonávali rabíni zo Zvolena a Banskej Bystrice. Išlo o minimálne tri významné osobnosti slovenské-

ho židovstva, ktoré usmerňovali aj banskoštiavnických veriacich v ich duchovnom živote. Priblížme si bližšie tieto osoby:

Prvým z nich bol **Emanuel Lenke** (* 5. november 1868 – † 1940). Narodil sa v Trnave, študoval na rabínskej škole v Budapešti. Pôsobil na Morave, v židovskej komunite Uherského Ostrohu (1893 – 1896), v rokoch 1896 – 1906 bol vo funkcii rabína v Banskej Bystrici. Tento post v banskobystrickej neologickej (reformovanej) obci prevzal po rabínovi Mayerovi Hirsch Goldzieherovi. Od roku 1906 žil v rumunskom Banáte, v meste Lugoj. Ako 70-ročného si ho uctili vo vydání knihy Emlékönyv-Tiszteletére (Arad, 1939), kde je Lenke opísaný ako vzdelaný náboženský vodca a aktívny predstaviteľ kultúrneho života, ktorý sa zaslúžil o rozvoj tamojšej židovskej komunity a jej zblížovanie s maďarským kultúrnym prostredím.

Po dr. Lenkem nastúpil na post vrchného rabína v Banskej Bystrici **Áaron Schönfeld** (* 11. január 1880 – † 7. február 1950). Schönfeld bol absolventom rabínskeho seminára v Budapešti. Vo funkcii rabína banskobystrickej neologickej židovskej obce účinkoval v rokoch 1906 – 1950. Pôsobil aj v Slovenskej Lupči, Lubietovej a do nástupu zvolenského rabína Ármina Friedera aj vo Zvolene. Okrem povinností rabína bol Schönfeld aj učiteľom náboženstva na viacerých banskobystrických školách a aktívne sa podieľal na činnosti sionistického hnutia. (ĎURIANČÍK Jozef. Najznámejší banskobystričský rabín Áron Schönfeld (1880 – 1950): Radničné noviny mesta Banská Bystrica, 2020, č. 5, s. 11).

Tretím významným rabínom, spojeným aj so Štiavnicou, bol **Ármin Abrahám Frieder** (* 30. jún 1911 – † 21. jún 1946). Rodák z Prievizdie vyštudoval gymnázium a vyššiu židovskú náboženskú školu, tzv. ješivu. Počas svojho štvorročného pôsobenia vo Zvolene (1933 – 1937) sa Frieder pravidelne zúčastňoval na duchovnom živote aj v miestach, kde v tom čase rabínov nemali. V našom okolí išlo o mestá a obce

Emanuel Lenke a Ármin Abrahám Frieder (vpravo) FOTO BY ASPOSE

zvolenského a hontianskeho regiónu, napr. Kremnicu, Levice, Šahy – a aj Štiavnicu. Svedectvo o tom udáva vo svojom Denníku mladého rabína (SNM Bratislava, 1993), vydaného neskôr v rozšírenom vydaní (FRIEDER, Emanuel. To Deliver Their Souls. The Diary Of A Young Rabbi During The Holocaust, Wrocław, 2022). Táto práca je zrejme najrozsiahlejším a súčasne najpodrobnejším autentickým dielom o predvojnovom a vojnovom období života slovenských Židov. Veľký akčný rádius duchovnej práce rabína Friedera, jeho univerzálne schopnosti, politické myslenie a tým aj spoločenský vplyv ho priviedli na rabínsky post do Nového Mesta nad Váhom (1938), kde sa stal vedúcou osobnosťou integrovania židovského etnika. Mnohostrannú prácu Ármina Friedera, zameranú na zmiernenie tragédie slovenských Židov či záchranu pred ňou, podrobne popisuje Juraj Krištofik v článku „Ármin Frieder – muž, ktorý napísal memorandum Tisovi“ uverejnenom v denníku SME z 23.2. 2024. Po vojne stál Ármin Frieder na čele Ústredného zväzu ŽNO na Slovensku – stal sa krajským rabínom. Zomrel v roku 1946.

Rabbi Frieder dochádzal do Štiavnice predovšetkým počas veľkých sviatkov. Podobne aj vyššie menovaní, keďže boli vrchnými rabínmi v Banskej Bystrici, vykonávali cirkevné obrady len pri mimoriadnych príležitostiach. Išlo napríklad o pohreby významných členov banskoštiavnickej komunity, svadby, alebo iné dôležité udalosti v živote náboženskej obce. Okrem nich sa na týchto ob-

radoch niekedy zúčastňovali aj rabíni z iných ŽNO, napríklad z Lučenca.

Rabína pri náboženských obradoch zastupoval kantor, v Štiavnicí výnimočný spevák Ošer Charkovský. Z rozprávania rodičov si pamätám, že ho spomínali ako speváka, ktorého hlas synagógu zaplňal a dušami veriacich priam otriasal. Podľa inej spomienky: „Krakovský bol veľmi obľúbený, solidný pán. Ľudia ho veľmi ctili, a on si aj zaslúžil. Ja si len jeho pamätám. Bol to elegán, nosil trojštvrťový kabát, vždy chodil pekne upravený. Bol kantor, cirkev ho platila a my sme platili cirkevnú daň“. Z ústneho podania sa traduje, že Ošer Charkovský zahynul počas druhej svetovej vojny v niektorom z táborov smrti.

Hľadanie informácií o banskoštiavnických rabínoch, resp. duchovných vodcoch pôsobiacich v banskoštiavnickej ŽNO je náročné a vyžaduje trpezlivosť a dlhodobý výskum. Osoby spomenuté v článku zabezpečovali duchovný život aj členov banskoštiavnickej židovskej komunity, no ich význam prekračuje stredoslovenský región. Svojou činnosťou ďaleko presahovali svoju rabínsku funkciu, ale zmienku o nich sme v žiadnom štiavnickom informačnom zdroji nenašli. Aj preto považujeme tento príspevok aspoň za stručnú informáciu o nich. Spoľahlivo doložení sú iba traja a fotografie sa podarilo získať iba u dvoch: Emanuela Lenkeho a Ármina Friedera. Uvádzame ich v spojenej, spoločnej fotografii. Tento článok je venovaný pamiatke všetkých troch.

Peter Gemeiner & Daniel Harvan